

nych w niewielu ośrodkach decyzyjnych. Kulminacyjnym punktem tego zjawiska była działalność Komisji Policji Obojga Narodów. Powierzono jej opiekę nad ubogimi i niedołącznymi, zwalczanie żebractwa i włóczęgostwa, nadzór nad szpitalami i ich funduszami, kształtowanie kadry medycznej, zwalczanie klęsk żywiołowych, dbanie o higienę itd. W tym zakresie KPON stała się najważniejszym i w zasadzie jedynym organem zarządzającym. Choć nie wszystkie zamierzenia KPON zostały uwieńczone sukcesem, np. utworzenie Kolegium Medycznego w Warszawie, to jej działalność należy ocenić bardzo wysoko. W dużej mierze wysiłki KPON zostały zaprzepaszczone po upadku Konstytucji 3 Maja, jednakże zmiany w świadomości społecznej, jakie się wtedy dokonały, zaowocowały w okresie zaborów.

Podjmująca ważny temat, oparta na solidnej podstawie źródłowej, zawierająca ciekawe ustalenia, przystępnie napisana książka Tadeusza Srogosza zasługuje z pewnością na uwagę historyka prawa i administracji, może być nawet ozdobą jego księgozbioru, jako że — ze względu na nakład (150 egzemplarzy) — rzecz ma charakter bibliofilskiego rarytasu.

MAREK KRZYMKOWSKI (Poznań)

Peter Liessem, *Verwaltungsgerichtsbarkeit im späten Zarenreich. Der Dirigierende Senat und seine Entscheidungen zur russischen Selbstverwaltung (1865–1917)*, Frankfurt s/M — Vittorio Klostermann — 1996, ss. XIV + 386 (= *Ius Commune Sonderheft* 79).

Czy w carskiej Rosji mogło powstać niezależne sądownictwo administracyjne? Na trudne pytanie o możliwość pogodzenia rosyjskiej autokracji z zasadami nowoczesnej organizacji państwowej stara się udzielić odpowiedzi dysertacja Petera Liessema, wyróżniona już w 1993 r. prestiżową nagrodą im. Gerharda Rittera a teraz ogłoszona drukiem w cenionej serii *Ius Commune*, reprezentacyjnego wydawnictwa Instytutu Maxa Plancka we Frankfurcie/M, który — jak wiemy — coraz częściej polem swego zainteresowania obejmuje dzieje ustroju Europy Środkowej i Wschodniej.

Autor interesująco i trochę niekonwencjonalnie przedstawia rozwój systemu administracyjno-prawnej kontroli w Rosji XIX w. W centrum jego analiz usytuowana została instytucja Rządzącego Senatu, owej potężnej władzy imperium Romanowych, która sprawowała najwyższe orzecznictwo we wszystkich działach prawa. Książka ukazuje, jak Senat — zrazu pomyślany i faktycznie funkcjonujący jako podmiot władzy wykonawczej — w następstwie liberalnych reform prawa cywilnego i karnego, stopniowo przekształcał się w organ wymiaru sprawiedliwości. Prezentuje ona też uwarunkowane historycznie bariery tego procesu: rozmiar trudności i politycznego oporu, jakie stawały na drodze procesu dostosowywania prawa do wymogów nowoczesnej sądowej procedury administracyjnej obrazują w szczególności przewlekłość i niekonsekwencja prowadzonych prób reformy sądownictwa administracyjnego.

W drugiej części pracy autor odpowiada na pytania o sposób wpływania aktywności Senatu na stan prawa w Rosji. Za podstawę służy mu ponad 400 przechowywanych w petersburskim Archiwum Historycznych orzeczeń w sprawach objętych wprowadzonym w 1864 w Rosji samorządem lokalnym. Autor stara się wykazać, że sposób interpretowania statutu samorządu przez Senat prowadził do wzmocnienia gwarancji lokalnego samorządu. Ukazuje w końcu praktykę na dole, czyli początki ochrony prawnej jednostek: obywatele i zakłady rzemieślnicze zwracają się do Senatu przeciwko bezprawnym decyzjom podatkowym władz lokalnych.

Wartość monografii podnoszą załączone kasety z biogramami senatorów oraz wykazem wykorzystanego materiału archiwalnego.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)